

INDOKLÁS

A 400 km²-es Vértes helységből 1976-ban 13 km²-t országos védettségű területet jelöltek ki. Sajnos a kialakítás időszakában nem a természeti értékek, hanem a kor-szabta lehetőségek határozták meg a védett terület nagyságát. Így állhatott elő az a helyzet, hogy a déli Vértes gazdaságtalan erdői és részben lebányászott részei (pld. Gánt) védelem alá kerülhettek, még az északi Vértes hűvösebb csapadékosabb klímái részeink kialakult csodálatos - bányászattal még kevésbé érintett - erdei esetében a védelem célkitűzései háttérbe szorultak.

A Vértes északi oldalán jelentős ipari települések találhatók, melyek levegője erősen szennyezett, s emiatt a természetvédelem célkitűzéseivel összhangban álló, kímélő erdőgazdálkodás mellett nagyon fontos az, hogy az itt élő emberek közvetlen közelükben találkozhassanak felüdülési, pihenési lehetőségekkel.

A védett terület kijelölésénél figyelembe vettük az 1991. évi keszthelyi ökológus kongresszus megállapítását - amely teljesen egybeesik saját tapasztalainkkal - számos terület élővilága lassan tönkremegy akkor is, ha látható veszélyforrás nincs a környéken, egyszerűen a védett terület kicsinysége miatt. Korábban a természetvédelmi területek határait meglehetősen szűkeklűen, a gazdálkodók érdekében maximális vagy túlzott figyelembevételével határozták meg. Védőzónák helyen nincs, a legértékesebb területeink közvetlen közelében bárki azt tehet, amit akar, ezért is látjuk fontosnak viszonylag nagyobb terület védelmét.

Az északi Vértes részben még érintetlen területeinek, természeti értékeinek megóvása és ökológiai alapon történő hasznosítása csak átfogó, a többcélú hasznosítást kordináló védelemmel lehetséges.

Földtani értékek

A védett terület - mint a Vértes hegység egésze - geológiai szempontból viszonylag egységes felépítésű. Az alaphegység uralkodó kőzete a felső triász dolomit, alárendeltebb a dachsteini mészkő. E kőzetek nagy területen találhatók a felszínen. Az úgynevezett földolomit egyik legszebb példája a Csákányos puszta közelében levő nagycsákányi kőfejtő. Itt a kőzet nagy mennyiségben tartalmazza a triászkor jellegzetes ősmaradványait, nagyméretű 20 cm-t is meghaladó megalódus kőbekeket. A júra időszak kőzetei csak néhány kisebb felszíni foltban jelentkeznek az elterjedtebb kréta kőzetekkel egyetemben, mély fúrásokból ismerik őket.

Az alaphegység felszínének jelentős részét eocén üledékek alkotják. Az eocén márgák mészkővel, ősmaradványokkal rendkívül gazdagok. Jellegzetesek a nummuliteszes mészkő rétegek, melyek szinte csak mészvázú egysejtűek maradványaiból állnak. Oligocén kőzeteket Vértesomló térségében ismerünk. A pleisztocén lösz nemcsak a peremi területeken, hanem helyenként a terület belsejében is fennmaradt. A hegység erősen tektonizált, saktábla szerűen összetört. A fő törések ÉK-DNY és erre merőleges irányúak. Az e törések mentén kifejlődött völgyek ill, az ezek mentén szétdarabolódott rögök határozzák meg a terület mai arculatát. A meredek hegy, ill völgyoldalakból kiemelkedő dolomit szirtek változatos, sokszor bizar alakzatai sokszor értékes tájképi elemeket képviselnek. Annak ellenére, hogy a területe felépítő kőzetek nem ideálisak barlang-képződésre, számos kisebb - elsősorban kőfülke jellegű - barlanggal találkozhatunk. (Nagy Csákányi kőfülke, Eperhegyi odu, Vöröslük, Vadorzói barlang, Mária szakadék barlangjai)

Talajviszonyok:

Az erózióknak kitett lejtőket dolomitkopárokat vázталajon borítják - típusaik közül is leggyakoribb sekélyes felaprózott sziklás, köves vázталaj. A Zuppatető és a Nagy-Széna hegy kopárjain ezen a talajon értékes sziklagyepek alakultak ki.

Jellemzőbb növényfajok: magyar gurgolya
árvalányhaj fajok
kései szekfű
szürkés ördög szem
kékes borkóró

A hegység nagyobb részén barna erdőtalajokkal találkozhatunk.

Növény földrajzi jellemzés:

A területen rendkívül gazdag pontusi - mediterrán növényzetet találunk. Különlegesség a sziklai sulyoktáska, vértesi imola. A vértesi növény földrajzilag Pannonicum flóra tartomány, bakonyicum flóra vidékéhez, vesprémiense flóra járáshoz sorolható. Erdészeti szempontból a Vértesi erdőgazdasági tájhoz tartozik. Jellegzetes fás növényei, melyek még nagyszámban találhatók a lisztes berkenyék gazdag alaksorozatai (Sorbus fajok)

A délies lejtők jóval meredekebbek, mikroklímájuk szárazabb, ennek megfelelően xerotherm tölgyesek, karszbokor erdők, sziklagyepek, lejtősztyepp jellemzik a növényzetet.

Xerotherm tölgyesek uralják általában a platók zömét is.

Az északi lejtőkön főleg cseres-tölgyesek találunk. A meredekebb lejtőkön kis kiterjedésben fordul elő törmelék-lejtő erdő és juharos szurdokerdő.

Dolomiton gyertyános-tölgyest csakis igen kis kiterjedésben találhatunk.

A terület legfőbb értékeit sziklagyepek, sziklafüves sztyepp lejtők és a velük szoros közelségben álló karszbokor erdők, száraz tölgyesek és hűvösebb klímájú szurdok erdők adják.

NYILT DOLOMITSZIKLA GYEP (SESELEO-FESTUCETUM-PALLENTIS)

Ez a tájképileg is nagyon szép növénytársulás elsősorban a Zuppa és Nagyszénahegy DNY-i oldalán jelenik meg, talán a legszebb állományát a Cseresznyés árok fölötti részen találjuk, de számos kisebb nagyobb foltot alkot a Nagy-, és a Naphegy ÉK-i lejtőjén is. Általában lokálisan szoros kapcsolatban találjuk a következő társulással

SZIKLAFÜVES LEJTŐSZTYEPP (CHRYSOPOGONO - CARICETUM HUMILIS)

Ez a társulás kevésbé meredek lejtőn esetleg platószeleli helyzetben fejlődik ki. Ez jóval nagyobb területen található és gyakran karszt bokor erdővel alkot mozaikot. E két társulásban találhatunk legnagyobb fajszámú védett növényeket: tavaszi hérics, kövér daravirág, törpe nőszirm, hangyabogáncs és sömörös kosbor. Sziklafüves lejtősztyeppen találtuk a kis holdruta többszáz egyedét, egymástól meglehetősen távol, tehát csaknem minden élőhelyen előfordulhat ez a ritkaság. A nem védett ritkaságok közül egy kis keresztvirágú faj: a sulyoktáskát emeljük ki, amely a vértesi dolomitról a Zuppahegyre még áttérjed, de a szomszédos Lóingató hegyről már hiányzik. Ez a mediterráneumban elterjedt növény itt éri el areája É-i határát.

ZÁRT DOLOMITSZIKLAGYEP (BROMETUM ERECTI)

Ez a nagyon szép és ritka növénytársulás viszonylag kis helyen a Zuppa hegyen található meg, tipikus fejlődési formájában. Itt fordul elő néhány fő henye boroszlán, vitézvirág és kékes borkóró is.

KARSZTBOKORERDŐK XEROTHERM TÖLGYESEK (CERASO-QUERCETUM, COTINO-QUERCETUM, ORNO-QUERCETUM)

Egymástól élesen el nem különülő társulások ezek, a kitettségétől, alajmélységtől függően a karsztbokorerdők és száraz tölgyesek fokozatosan mennek át egymásba. Csereszömörccs karsztbokorerdőt a D-i vértessel ellentétben - csak igen keveset találunk, ilyen pl. a Naphegy tetejének É-i pereme. Annál nagyobb területet borít be a két másik társulás a sztyeppfoltokat, sziklagyepeket mindig ezek szegélyezik. Jellemző védett növényei a fehér madársisak, a nagyzezerjófű, magyar zergevirág, tarka nőszirm, bíboros kosbor és a gerecei berkenye.

SZÁLERDŐK: CSERES TÖLGYESEK (QUERCETUM PATRAEAE CERRIS) GYERTYÁNOS TÖLGYESEK (QUERCETO- CARPINETUM) SZURDOKERDŐK (PHYLLITIDI - ACERETUM), SZIKLAERDŐK (MERCURIÁLI TILIETUM) BÜKKÖSÖK (QUERCETO-FAGETUM)

A D-i részeket a cseres-tölgyes uralja, ezen állományok zömmel szépek, azonban a platók közelében nagy területeket vágtak ki most különböző korú újulat van ott. Szurdok és sziklaerdők szorványosan fordulnak elő ott. (Gímpáfrány, erdei holdviola) A bükkösök százalékos aránya a század elején még sokkal nagyobb volt. A Szár Szárligettől É-ra található állományok szinte mindegyike szép példája a természetközeli elegyes bükkösöknek. Itt többszintes elegyfajokban gazdag erdőt alakítottak ki. Az erdőnevelési eredmények az egész országra iránymutatóak, de mivel kevés helyen láthatunk hasonlót, ezért ezek a területek kiemelten értékesek természetvédelmi szempontból. Az itt talált kísérőfajok a következők: gyertyán, kislevelű hárs, hegyi juhar, rezgőnyár, kocsánytalan tölgy, berkenyék, stb. Az erdőkben szorványosan ugyan, de mindehol előfordul babérboroszlán. A bükkösök jó része nehezen újul, ez is jelzi, hogy az állományok jelentős része termőhelyének határán nő. Ott ahol magról megfelelő újulat keletkezik a legkörültekintőbben kell eljárnia az erdésznek. Ezek a társulások az É-i Vértess legjelentősebb természeti értékei közé tartoznak. Nagy biodiverzitásuk, erdőképük, az itt élő számos védelemre szoruló számos növény és állatfaj indokoltá teszik, hogy kiemelten foglalkozzunk velük. A bükkösökben a gerincek talaján bükkös karszterdőt találunk, ezek általában véderdők, erózióknak kitett talajok védelmét szolgálják. Elegyfajok: cser, virágoskőrös, mezei juhar, barkóca, berkenye kisfajok, egy-két helyen csereszömörce, sajmegy, som, stb. A lejtő törmelékes talajokon a bükkös sziklaerdők alkotnak értékes állományokat. A társulás fő jellemzője az erdei gyümölcsök fajgazdagsága: vadkörte, vadalma, cseresznyék, berkenyék, mind-mind előfordulnak itt. A fenti társulások találhatóak a következő területeken: Mária-szakadék, Vadórzóvölgy, Vinya bükk, Stájer-erdő.

Gyertyános tölgyesek: A fő probléma az elgyertyánosodás és az elegyfajok kiirtása. Ennek ellenére több helyen található a helyes erdőnevelésre iskolapéldákat, az úde vízgazdálkodás mély termőrétegű talajokon növő gyertyános tölgyeseket, melyben többszintű fajgazdag életközösségek (bükk, kislevelű hárs, barkóca, berkenye, rezgőnyár) alakultak ki. Ugyanezen részeken számos idős, matuzsálem korú faóriással is találkozhatunk (Körtvélyes puszta környéke). Kiemelkedő jelentőségűnek tartjuk az itt található felhagyott 250 éves legelőerdőt.

Éger liget erdők: kiterjedésük csekély, fajgazdagságuk miatt értékeik mégis jelentősek. Szarvaskút, mocsárrét helyeken találkozhatunk velük. Értékes védett növényeik: buglyos szegfű, fehér zászpa, szegfűbogyó és a különböző kosbor félék.

A terület bejárása során és a szakirodalom alapján az É-i Vértesben előforduló védett növények listája ..... sz. mellékletben található.

Állatvilág:

A terület állatvilága rendkívül gazdag.

Külön kiemelendő a világon végveszélyben levő fokozottan védett fajok közül a parlagi sas és kerecsensólyom, valamint a szintén fokozottan védett kígyászölyv fekete gólya, uhu gyurgyalag és kövirigó fészkelése. E madárfajok élettevékenységének és zavartalan költésének biztosítása a védett terület rendkívül fontos alapfeladata.

Az É-i Vértesben költő összes madárfajok száma meghaladja 80-at és e fajgazdagsága miatt a Vérteshegység közvetlen környéke szerepel Európa 2000 legjelentősebb madárélőhelye között is.

Az emlősök közül gyakori a nyuszt, vadmacska, borz, sőt Tatabánya térségéből hiúz előfordulási adat is van.

Az előzőekben felsoroltak alapján a terület olyan értéket képvisel, melyet az 1982-es évi IV. tvr. alapján védetté kell nyilvánítani.